

Я. Ф. Радиш,
доктор наук з державного управління, професор,
Національна академія державного управління при Президентові України
І. В. Савицький,
доктор медичних наук, доцент кафедри патологічної фізіології,
Одеський національний медичний університет

ПРОФЕСОР ІВАН САВИЦЬКИЙ — ФУНДАТОР ОДЕСЬКОЇ БІОХІМІЧНОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ

У статті висвітлюється науково-педагогічна діяльність Івана Володимировича Савицького на посаді завідувача кафедри біохімії Одеського фармацевтичного інституту та завідувача кафедри біохімії Одеського медичного інституту ім. М.І. Пирогова. Акцентується увага на ролі професора І.В. Савицького у формуванні одеської біохімічної наукової школи.

The article illustrates Ivan Volodymyrovych Savytskyi educational research activity on post of Odessa Medical Institut biochemistry department chairman. That's pointed out at the role of professor I. Savytskyi in Odessa biochemical school of science development.

Ключові слова: професор Іван Володимирович Савицький, Одеський медичний інститут ім. М.І. Пирогова, завідувач, кафедра біохімії, наукова біохімічна школа, формування та розвиток.

Key words: professor Ivan Volodymyrovych Savytskyi, N. Pyrogov Odessa Medical Institut, department chairman, educational research activity, biochemistry department, biochemical school of science, formation and development.

Конкурентоспроможні наукові школи...формуються протягом життя декількох поколінь педагогів та вчених.
Михайло Згуровський

Розвиток біохімії в Одесі і формування біохімічної школи в Одеському медичному університеті у другій половині ХХ століття тісно пов'язані з ім'ям Івана Володимировича Савицького (1911—1993).

Олексій Мардашко

ВСТУП

Новий 1948 — 1949 навчальний рік, який став для І.В. Савицького початком нового — сорокарічного "одеського" — періоду його науково-педагогічної діяльності, Іван Володимирович розпочав на посаді завідувача спеціальної лабораторії та кафедри біохімії Одеського фармацевтичного інституту.

Одеса! При цьому милозвучному чарівному слові мимоволі з'являється тепла посмішка і світлішає на душі. Оповідь принадами морських чар і таємничих легенд, це місто, мов антична богиня Афродіта виринуло з теплого Чорного моря і гордовито розкинулось на його берегах...[8, с. 5].

Найбільше Івана Савицького Одеса зачаровувала наприкінці травня, коли в місті "бує" весна...Тоді, дихаючи на повні груди, п'єш п'янке медове повітря, насичене ароматом білої акації і зволене теплим морським бризом, а душа, мов вранішня росиста троянда, розкривається назустріч сонцю...В Одесі настільки широка гостинна душа, що кожен, хто побував тут хоч один раз, назавжди закохується в це чарівне місто і вважає його своїм...

Своєю уважав Одесу-маму й Іван Володимирович Савицький.

Вперше він прибув у це місто 17-річним юнаком у 1928 році, щоб, як любив повторювати, "стати лікарем і отримати найкращу професію на землі".

Спочатку був робітничий факультет Одеського медичного інституту, трирічний термін навчання в якому Іван Савицький разом із своїми однокурсниками на зразок попу-

лярного у той час завершення п'ятирічок за чотири роки поударному здолав за два [11].

З 1 вересня 1930 р. до 16 лютого 1935 р. І.В. Савицький навчався на санітарно-гігієнічному факультеті Одеського медичного інституту, назавжди пов'язавши свою життєву дорогу з медициною.

У своїй Alma mater, зустрівши перше і єдине кохання, він назавжди пов'язав свою долю із долею сіроокої красуні Надійки — дружини Надії Петрівни — доброго радника і вірного друга...

Якось весною, під час традиційних недільних піших мандрівок вздовж морського узбережжя від Ланжерону до 16-ї станції Фонтану, згадуючи юність, Іван Володимирович розповів своєму онукові Івану Володимировичу-молодшому таке...

"Незабаром у Надійки мав бути день народження. Мені хотілося вручити їй якийсь особливий, незабутній подарунок...А час був тоді важкий, голодний... Але мені пощастило: у порт увійшли пароплави із новозеландськими вівцями. Портові вантажники відмовились розвантажувати той, як вони висловлювались, "плавучий сморід". Керівництво порту звернулось за допомогою до одеських студентів. Ми з хлопцями, одівши взяті на військовій кафедрі "в оренду" протихімічні костюми, впродовж тижня розвантажували кораблі, щоб отари ті якомога швидше дісталися до голодуючого Поволжя... На зароблені тоді гроші я купив Надійці швейцарський годинник..."

Як одного із найкращих вихованців відразу по закінченні вузу Івана Савицького зарахували аспірантом на кафедру біохімії. А вже в січні 1939 р. під керівництвом професора Л.Є. Розенфельда він захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук на тему "Влияние парасимпатической нервной системы на химические изменения в скелетной мышце" і був залишений на кафедрі в якості асистента. Одночасно з 1936 р. до 1937 р. він працював деканом фельдшерського факультету Одеської фельдшерсько-акушерської школи (нині — медичне училище № 1), а з 1937 р. до 1939 р. — директором цього середнього спеціального навчального закладу [11].

Дев'ять років — з вересня 1939 р. до вересня 1948 р. — тривало "тимчасове відрядження" І.В. Савицького для "розгортання органів управління системою охорони здоров'я у західноукраїнських областях, участі у Великій Вітчизняній війні 1941 — 1945 рр., організації та керівництва впродовж трьох років Станіславським медичним інститутом" [1, 2, 11].

І ось він знову в Одесі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Історія фармацевтичного інституту [4], де Іван Володимирович очолив кафедру біохімії, розпочалася 12 липня 1903 р., коли в Одесі з дозволу російського імператора Миколи II були відкриті Жіночі педагогічні курси. 27 травня 1906 р. на їх базі були організовані Одеські вищі жіночі курси (ОВЖК), які давали освіту університетського рівня. Першим директором ОВЖК був обраний екстраординарний професор хімії П.Г. Маликов. У штаті викладачів ОВЖК у той час працювали 3 заслужені ординарні професори, 14 ординарних професорів, 5 екстраординарних професорів, 7 приват-доцентів. У вересні 1915 р. за пропозицією професора фізіології В.В. Зав'ялова, з якою погодилось Міністерство освіти, при ОВЖК було відкрито хіміко-фармацевтичне відділення. Під керівництвом В.В. Зав'ялова був розроблений трирічний план навчання, який включав як фундаментальні дисципліни (алгебра, тригонометрія, фізика, неорганічна і органічна хімія), так і спеціальні (фармацевтична і технічна хімія, фармакологія з технологією, технологія хіміко-фармацевтичних препаратів, фармацевтична пропедевтика із правознавством). За вказаним вище планом навчання на хіміко-фармацевтичному відділенні ОВЖК здійснювалося до завершення 1917—1918 навчального року і тільки з вересня 1918 року був встановлений 4-х річний термін навчання. Вагому роль в організації, становленні та розвитку новоствореного відділення відіграли професори О.М. Кангер, О.С. Комаровський, П.І. Петренко-Крутченко, П.М. Павлов, М.Д. Сидоренко, С.І. Щастний, Я.В. Зільберберг, Д.М. Третьяков, С.Г. Ковальов, І.Г. Шеттле та ін.

Під час реформи вищої школи у 20 — 30-ті роки ХХ ст., яку здійснювали вже органи радянської влади, назва, структура і завдання цього навчального закладу кілька разів змінювались. Постановою Наркомздоров'я УРСР від 23 серпня 1935 р. його об'єднали з Київським фармацевтичним інститутом, на базі яких і був створений Одеський фармацевтичний інститут. За час його існування в цьому вузі підготовлено велику кількість провізорів і фахівців у галузі фармацевтичної хімії та медичної аналітики. Багато вихованців Одеського фармацевтичного інституту з часом працювали на високих посадах в аптечній мережі та очолювали науково-дослідні інститути. Так, М.О. Ангарська була директором Харківського науково-дослідного хіміко-фармацевтичного інституту; Д.Г. Колесников — створив відому в Україні наукову школу фітохіміків; О.Г. Глушко, В.О. Назаренко, М.С. Папуєтков та І.Б. Фрайман стали лауреатами Ленінської премії; О.К. Мельниченко — був міністром медичної промисловості РСР; Е.Ф. Жинаєва очолювала аптечне управління Таджикиської РСР, В.М. Цибрій — аптечне управління Киргизької РСР, В.Г. Школьнік — аналогічне управління в

Туркменській РСР [4].

Саме в Одеському фармацевтичному інституті у 1954 р. І.В. Савицький завершив роботу над своїм дисертаційним дослідженням "Зміна азотно-білкового складу крові кроликів під впливом збудження центральної нервової системи", яке виконувалося під керівництвом президента АН УРСР академіка О.О. Богомольця. Потрібно сказати, що роботу над докторською дисертацією, яка розпочалася ще у квітні 1944 р., відразу після призначення І. Савицького завідувачем Станіславським облздороввідділом, Іван Володимирович "розтягнув" аж на десять років.

Якось у розмові зі своїм внуком Іваном професор І.В. Савицький згадав такий випадок...

"Коли обговорювалася тема моєї майбутньої докторської дисертації з академіком О.О. Богомольцем, я був свідком "домашнього арешту" його сина Олега Олександровича, який саме у той час завершував роботу над своєю докторською дисертацією. ...Заходить у кабінет мого майбутнього наукового консультанта молода миловидна жінка, вітається і, насупивши брови, але з легкою посмішкою на губах, по-сімейному щиро просить: "Олександр Олександровичу, відпустіть мені чоловіка додому, а то я вже забула як він виглядає". О.О. Богомолець посміхнувся, встав із-за стола, підійшов до своєї невістки і по-батьківськи пригорнувши до себе та поцілувавши в чоло, мовив: "Почекай ще деякий час, доню. Ось десь за місяць він усе завершить і тоді вже зможеш тишитися своїм Олегом скільки хочеш..."

У контексті викладеного вище, зазначимо, що через сорок років, весною 1984 р., коли завершував роботу над своєю кандидатською дисертацією внук професора І.В. Савицького, Іван Володимирович-старший добряче здивує своєю "поведінкою" Івана Володимировича-молодшого. А було це так. Розбудив він тоді свого внука опівночі і тоном, що не передбачає заперечень, вимагає: "Негайно вставай, шибенику, і запиши для 64 сторінки своєї дисертації таке: "Таким образом, одной из характерных особенностей динамики содержания нуклеотидного фонда клетки при тяжелых лучевых поражениях является закономерное понижение содержания фосфорилированных форм гуаниловых нуклеотидов" замість "Под воздействием ионизирующего излучения наблюдалась закономерное дефосфорилирование гуаниловых нуклеотидов, особенно гуанозин-3-фосфата". На запитання ж свого внука: "Дідусю, а це не можна було зробити завтра, вірніше вже сьогодні, але трохи пізніше?", — втомлено відповів: "Я вже в тому віці, коли до ранку розумну думку можу й забути..."

Досить тривалій роботі І.В. Савицького над його дисертаційним дослідженням значною мірою "посприяла", звичайно, надзвичайна зайнятість дисертанта, передусім службовими справами — директором новоствореного медичного інституту, завідувач кафедри біохімії цього ж вузу і одночасно ще й завідувач обласним відділом охорони здоров'я, але окрім цього були ще й серйозні суб'єктивні причини...

У 1946 р., як відомо, передчасно помер О.О. Богомолець...З того часу Івану Володимировичу прийшлося самому бути і виконавцем, і науковим консультантом свого наукового дослідження...Правда, з часом з'явилося багато "доброзичливців", які радили йому перейти "під руку" до нового, "моднішого" на той час наукового консультанта. Але Іван Володимирович вперто не піддавався тим вмовлянням і залишився учнем академіка О.О. Богомольця, блискуче захистивши у 1954 р. свою докторську дисертацію у недавно перед ним створеному Інституті фізіології ім. його Вчителя...

З 1960 р. і до кінця життя доля професора І.В. Савицького пов'язана з Одеським медичним інститутом ім. М.І. Пирогова, де він працював завідувачем кафедри біохімії з 1960 по 1984 рр., а потім — професором-консультантом цієї ж кафедри [7].

На глибоке переконання авторів публікації, читачам, напевно, цікавою буде думка колишніх співробітників ка-

федри біохімії Одеського медичного інституту з приводу появи в них нового "шефа". З цією метою ми скористаємося витягом із спогадів доцента цієї кафедри, кандидата медичних наук В.В. Цибульського (мову та орфографію подано відповідно до оригіналу — авт.) [11] та публікацією "Іван Володимирович Савицький" ще одного його учня — нинішнього завідувача кафедри біохімії Одеського національного медичного університету — професора О.О. Мардашка [7].

"Он пришел к нам с большими творческими планами по усовершенствованию учебно-воспитательного, книгоиздательского и научного процессов, с наброском будущего учебника по биохимии для студентов вузов медицинского профиля, что было в то время новым делом для нашего медиана (Первое издание учебника вышло из печати в 1965 году).

Мне после завершения аспирантуры посчастливилось с первого до последнего дня совместной работы (25 лет) в качестве заведующего учебной работой кафедры быть одним из его ближайших помощников в реализации творческих планов — учебных, научных, административно-хозяйственных и издательских".

"...Все преподаватели, не имевшие ученой степени, получили темы диссертационных работ, причем в одном научном направлении — медицинская энзимология и радиационная болезнь. ...В первые годы его заведования кафедрой были приобретены новые биохимические приборы и оборудование для учебного процесса и научной работы...Каждый преподаватель, выполняя свою научную работу, должен был иметь 2 — 3 активных студентов, выполнявших при нем свою студенческую научную работу, результаты которой ежегодно докладывались на студенческих научных конференциях...Широко стало внедряться написание студентами рефератов на заданную преподавателем научную тему, с кратким изложением их содержания на занятиях. Кафедра биохимии встречала студентов посланием М.В. Ломоносова — "Медик без глубокого знания химии совершенен быть не может".

"...С приходом к нам нового заведующего кафедрой главным и определяющим направлением работы становилась медицинская энзимология. Весь коллектив научных сотрудников кафедры сосредоточил свои усилия на разработке одной, но важной проблемы — биохимии радиационных поврежденных организмов в сопоставлении с действием радиомиметических веществ. Основной задачей было раскрытие биохимических механизмов действия радиации и радиомиметических веществ на организм".

"...Таким образом, под руководством профессора Ивана Владимировича Савицкого, по сути, на кафедру биохимии Одесского медицинского института была создана частная патология радиационных поврежденных в организме, как фундамент частной патологии и терапии лучевой болезни...".

"...Иван Владимирович большое внимание уделял активному вовлечению молодежи в науку. В годы его заведования кафедрой плодотворно работал биохимический научный кружок (СНО). Профессор дал "путевку в науку" многим способным, трудолюбивым молодым людям ("со студенческой семьи"), ставшими в последующем научными работниками, руководителями биохимических научных учреждений, преподавателями ВУЗов...".

* * *

Глибше вивчення метаболічних порушень в організмі після іонізуючого опромінення, проведене професором І.В. Савицьким та його учнями, дозволило запровадити поняття післяпроменевого дисферментозів, що, в свою чергу, сприяло розробці теоретичних основ корекції метаболізму в опроміненному організмі. Було розроблено кілька комплексів коферментів і мембраностабілізуючих сполук, що запобігають радіаційним ензимопатіям і послаблюють їх.

Особливе місце у науково-практичній діяльності професора І.В. Савицького посідали питання, пов'язані з проблемами морської медицини. Він був ініціатором досліджень у

цій новій галузі науки. Завдяки його зусиллям були організовані перші науково-практичні конференції з морської медицини в Одесі, результати досліджень із питань адаптації організму моряків до умов далекого плавання неодноразово доповідалися на Міжнародних симпозиумах з морської медицини у Болгарії, Німеччині, Польщі.

Визнанням внеску професора І.В. Савицького та його учнів у розвиток вітчизняної біохімії стало проведення на базі Одеського медичного інституту ім. М.І. Пирогова I Всесоюзного симпозиуму з медичної ензимології (1969), Всесоюзного симпозиуму "Вплив радіації на ферментні системи в організмі" (1974), Всесоюзного симпозиуму з біохімії мітохондрій (1976), Республіканської конференції "Біохімія — медицині" (1981).

...За період творчої діяльності професора І.В. Савицького на кафедрі захищено 11 докторських і 43 кандидатські дисертації. Серед тих, хто захистив дисертації, лауреат Державної премії професор А.Ф. Лещинський, член-кореспондент ААНУ А.П. Левицький, професори Г.О. Горчакова, Р.П. Наумова, М.В. Караман, Й.Л. Пшетаковський, В.М. Тоцький, М.Ф. Леус, Л.О. Носкін, Л.М. Литовченко, О.О. Мардашко, В.А. Розанов, В.К. Напханюк, Е.Р. Нагієв.

Науковий напрям І.В. Савицького не втратив своєї актуальності, зберігся на кафедрі і набув подальшого розвитку. Основну увагу колективу кафедри у 1984 — 1991 рр., коли нею керував учень професора І.В. Савицького професор І.М. Литовченко, було зосереджено на вивченні енергетичного обміну в умовах фізичних навантажень та впливу іонізуючого опромінення. З 1991 р. кафедру очолює також учень професора І.В. Савицького (О.О. Мардашко — авт.). Головним напрямком наукових досліджень кафедри стала розробка патогенетично обґрунтованих шляхів регуляції метаболізму в опроміненому організмі. А також вплив іонізуючого опромінення на нащадків у експерименті та клініці. Особливо значущі ці дослідження для реабілітації дітей, що народилися у ліквідаторів аварії на ЧАЕС, та в осіб, що мешкають у зоні радіоактивного забруднення. На кафедрі гістології, цитології та ембріології Одеського медичного університету, яку очолює учень професора І.В. Савицького професор В.К. Напханюк, теж вивчається вплив іонізуючого опромінення на ембріогенез.

* * *

До викладеного вище додамо, що професор І.В. Савицький понад 25 років працював (із яких більше третини цього періоду її очолював) в об'єднаній проблемній комісії Одеського медичного інституту ім. М.І. Пирогова та Чорноморсько-Азовського водвідділу охорони здоров'я з питань морської медицини. Основним завданням цієї комісії була розробка наукових засад організації медичного обслуговування працівників водного транспорту.

Ще в 1965 р. на сторінках "Українського біохімічного журналу" Іван Володимирович опублікував статтю, в якій розглядалися окремі важливі механізми адаптації (приспособлення) організму моряків під час плавань у тропіках і в Антарктиці. Дана робота, з одного боку, стала основою для впровадження спеціального раціону моряків, а з другого — була фактично піонерською у дослідженні проблем морської медицини [5, 6]. Так, біохімічні та гігієнічні дослідження, виконані під загальним керівництвом професора І.В. Савицького переконливо засвідчили, що "...тривале перебування моряків у складних стресових умовах плавання призводить до зниження захисно-приспосовувальних механізмів організму і нерідко лежить в основі багатьох специфічних захворювань моряків" [5].

За вагомий особистий внесок у розвиток біохімічної науки завідувач кафедри біохімії Одеського медичного інституту професор І.В. Савицький у квітні 1965 р. висувався ученими радами Одеського медичного інституту, Київського науково-дослідного інституту фармакології і токсикології МОЗ УРСР; Одеським відділенням Всесоюзного товариства біохіміків та дійсним членом Академії наук Украї-

нської РСР Р.Є. Кавецьким¹ кандидатом у члени-кореспонденти Академії медичних наук СРСР [9].

Як вже зазначалося авторами у попередній публікації², І.В. Савицького глибоко шанують як автора численних (аж 438!) наукових праць, серед яких і класичний підручник "Біологічна хімія", що витримав впродовж 1965—1982 рр. три видання загальним тиражем 27550 екземплярів і був настільною книгою для двох поколінь українських лікарів. У 1983 р. підручник І.В. Савицького номінувався колективом Одеського медичного інституту імені М.І. Пирогова за активної підтримки Одеського відділення товариств біохіміків, фармакологів та фізіологів на здобуття Державної премії УРСР в галузі науки і техніки [3].

Так, у листі-поданні на здобуття професором І.В. Савицьким Державної премії УРСР в галузі науки і техніки за підготовку і видання підручника "Биологическая химия", зокрема, сказано: "Представляемый на Государственную премию УССР учебник широко используется в Украине, а также в других республиках СССР для обучения студентов медицинских и фармацевтических вузов, биологических факультетов и других вузов, где изучают биохимию и молекулярную биологию. Руководство широко используется для повышения квалификации работников научно-исследовательских институтов, где разрабатываются проблемы биохимии, биологии, биотехнологии; врачей, учителей, агрономов, животноводов и др. ...Изданные учебники высоко оценены специалистами, в центральных журналах опубликован ряд положительных рецензий (Собчук Б.А. "Украинский биохимический журнал"; Михлин М.С. "Вопросы медицинской химии"; Родионов П.В., М.И. Луганский "Фармацевтический журнал"; Файтельберг Р.О. "Физиологический журнал"; Лейтес С.М. "Врачебное дело"; Бабенко Г.О. "Украинский биохимический журнал" — авт.). Подобного роба учебники на Украине в период с 1965 г. по настоящее время другими авторами не издавались. ...Все вышеизложенное свидетельствует о том, что учебник выдержал проверку временем и многолетней практикой как хорошее руководство по биохимии" [3].

Під час "одеського" періоду своєї науково-педагогічної діяльності, Іван Володимирович отримав нові урядові нагороди — Орден Трудового Червоного Прапора (1971) та медалі "50-летие Вооруженных Сил СССР" (1968) і "За доблесный труд в ознаменование 100-летия со дня рождения В.И. Ленина" (1970) [3].

Досліджуючи адміністративну та науково-педагогічну діяльність професора І.В. Савицького, ми з'ясували ще один цікавий факт. У його домашній бібліотеці до сьогодні залишилося багато книг з автографами їх авторів. На перший погляд може здатися, що нічого дивного в цьому й немає. Адже численні учні та колеги-науковці, видаючи свої наукові праці, вважають за доцільне презентувати результати роботи своєму вчителю чи відомому вченому. Але цікавим нам здалося якраз інше. Річ у тому, що поряд із подарованими І.В. Савицькому медичними монографічними виданнями, авторами яких є учні Івана Володимировича, зокрема професор, лауреат Державної премії А.Ф. Лещинський ("Противоречивые средства") чи, наприклад, колега-біохімік — професор, ректор Івано-Франківського державного медичного інституту Г.О. Бабенко ("Микроэлементы в экспериментальной и клинической медицине"), ми побачили книги з автографами письменників Юрія Трусова ("Хаджибей"), Григорія Плоткіна ("П'єси"), Лідії Селютіної ("Іду на вогник"), Івана Гайдая ("Ласкаво просимо") та інших авторів. Цікавим, на думку авторів, є і зміст власноручних посвячень. Так, Г. Плоткін, передаючи Івану Володимировичу з Києва свій сердечний привіт, висловлює щире вдячність за увагу до його творчості. Професор-біохімік Г.О. Бабенко дякує за допомогу у виданні своєї монографії...

Наукова школа професора І.В. Савицького одержала свій природний розвиток у подальшому створенні нових наукових шкіл. Так, доктор медичних наук, професор Леонід Мойсейович Шафран продовжив науковий напрям у вивченні біохімічних процесів у морській медицині. Ним, зокрема, досліджувалися біохімічні та психофізіологічні аспекти адаптації людини до екстремальних умов середовища. Професор Л.М. Шафран є засновником вітчизняної школи токсикологів та гігієністів транспорту. Він автор понад 450 наукових праць, з яких — 18 монографій. Під його керівництвом захищено 5 докторських та 17 кандидатських дисертацій.

Проблему пострадіаційних дисферментозів та методів їх корекції продовжували досліджувати доктори біологічних наук, професори О.О. Мардашко і В.К. Напханюк та доктор медичних наук професор І.М. Літовченко.

Професор Іван Миколайович Літовченко став наступником І.В. Савицького на посаді завідувача кафедри біохімії Одеського медичного інституту, очолюючи її з 1984 по 1991 р. Основним напрямом його наукової діяльності було вивчення пострадіаційних змін у біоенергетиці організму, зокрема пулоаденолових нуклеотидів. Він — автор понад 250 наукових праць. Під його керівництвом біла захищена 1 кандидатська дисертація.

Професор Олексій Олексійович Мардашко продовжує розвивати дослідження пострадіаційних змін у м'язах у комбінуванні з іншими впливами зовнішнього середовища, зокрема фізичним перевантаженням та перегріванням. Очолює кафедру біохімії Одеського медичного університету з 1991 р. по сьогоднішній день. Останнім часом кафедра працює над дослідженнями віддаленого впливу аварії на Чорнобильській АЕС. Професор О.О. Мардашко автор 268 наукових праць, з них 2 підручників з біологічної хімії; керівник 2 кандидатських дисертацій.

Професор Володимир Клеонітович Напханюк вивчав пострадіаційні зміни перекисного окиснення в організмі та вільних радикалів. Він автор 216 наукових праць, з них 3 монографій, 1 підручника; науковий керівник 6 кандидатських дисертацій.

Доктор біологічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки, Владлен Миколайович Тоцький понад 30 років завідує кафедрою генетики та молекулярної біології Одеського національного університету. Був деканом біологічного факультету та проректором з учбової роботи цього вишу. Основний напрям наукових досліджень — міжмембранне транспортування вітамінів та інших кофакторів. Автор 184 наукових праць, серед яких 4 монографії; керівник 2 докторських та 9 кандидатських дисертацій.

Вагомий внесок у вивчення проблем біотехнологій та вдосконалення селекційних сортів у виноградарстві зробив доктор біологічних наук, професор, член-кореспондент НААН України А.П. Левицький. Анатолій Павлович був заступником директора з наукової роботи НДІ селекції і генетики НАСН, а потім — заступником директора з наукової роботи НДІ стоматології НАМН. Він автор 422 робіт, з них 12 монографій; керівник 6 докторських і 38 кандидатських дисертацій.

Доктор медичних наук, професор В. А. Розанов. Під керівництвом професора І.В. Савицького Всеволод Анатолійович спеціалізувався на вивченні біохімічних процесів головного мозку. Тепер він очолює кафедру практичної психології Одеського національного університету і здійснює координацію виконання двох урядових програм із профілактики дитячого суїциду та психологічної адаптації підлітків. Автор 365 наукових робіт. Керівник 4 докторських і 16 кандидатських дисертацій.

Доктор медичних наук, професор, академік АН УРСР, ортопед-травматолог К.С. Терновий. Напрямами наукових досліджень Костянтина Сергійовича є такі: трансплантологія та регенерація кісткової тканини, лікування кістково-суглобового туберкульозу. Професор К.С. Терновий — автор понад

¹ Кавецький Ростислав Євгенович (1899—1978), український учений, патофізіолог-онколог; чл. АН УРСР, директор Київського науково-дослідного інституту експериментальної та клінічної онкології (тепер ім. Кавецького); праці у галузі онкології, патофізіології, філософських проблем природознавства, історії медицини [10, с. 588].

² Див. Інвестиції: практика та досвід. — 2012. — № 2. — С. 89—94.

840 наукових праць, 24 підручників і монографій. Науковий керівник 14 докторських і 33 кандидатських дисертацій.

Доктор медичних наук, професор Г.О. Горчакова. Галина Олександрівна понад 20 років очолювала НДІ курортології та медичної реабілітації. Наукові інтереси професора Г.О. Горчакової стосувалися впливу мінеральних вод і, перш за все, "Нафтусі" на діяльність шлунково-кишкового тракту. Вона — автор 188 наукових праць, 2 монографій. Науковий керівник 1 докторської і 14 кандидатських дисертацій.

Успішно працюють учні професора І.В. Савицького і за межами України. Так, доктор біологічних наук, професор Леонід Олексійович Носкін очолює Московський інститут відкритої освіти. Він є автором 68 наукових праць, науковим керівником 4 докторських і 6 кандидатських дисертацій. А сьогодні ще й координує виконання наукового проекту Уряду Москви "Паспорт здоров'я учнів".

Доктор медичних наук, професор Нагієв Ейзудін Рамазанович понад 15 років очолює кафедру біохімії Дагестанського медичного університету. Він став заслуженим діячем науки Російської Федерації та Республіки Дагестан, заслуженим працівником вищої школи Російської Федерації; автор 490 наукових праць, у тому числі 8 монографій, 17 навчальних посібників для студентів та лікарів. Професор Е.Р. Нагієв — науковий консультант 3 докторських і керівник 12 кандидатських дисертацій.

Вшануванням пам'яті та визнанням пріоритетності багатьох наукових розробок професора І.В. Савицького стало проведення під егідою Міністерства охорони здоров'я України 6—7 жовтня 2011 р. на базі Одеського національного медичного університету науково-практичної конференції "Коферменти у медичній практиці", присвяченої 100-річчю з дня його народження.

Провідні науковці України, серед яких учні і послідовники І.В. Савицького, впродовж п'яти пленарних засідань обговорили наступні надзвичайно актуальні наукові проблеми: "Ферментологія і вітамінотерапія у медичній практиці", "Експериментальна ензимологія та вітамінотерапія", "Сучасні лікарські засоби у лікуванні захворювань людини", "Ензимопатії за умов дії надзвичайних факторів на організм та при патологічних станах (в експерименті та клініці)".

У своєму земному житті професор Іван Володимирович Савицький подолав не одну висоту. Він багато встиг зробити і, що найголовніше, при цьому завжди зберігав свою порядність, людяність, чистоту душі...

ВИСНОВКИ

1. Виявлено, що історія фармацевтичного інституту, де Іван Володимирович Савицький у 1948 р. очолив кафедру біохімії, розпочалася 12 липня 1903 р., коли в Одесі з дозволу російського імператора Миколи II були відкриті Жіночі педагогічні курси. 27 травня 1906 р. на їх базі були організовані Одеські вищі жіночі курси, які давали освіту університетського рівня.

2. Обґрунтовано, що саме в Одеському фармацевтичному інституті у 1954 р. І.В. Савицький завершив роботу над своєю дисертаційним дослідженням на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук на тему "Зміна азотно-білкового складу крові кроликів під впливом збудження центральної нервової системи", яке виконувалося під керівництвом президента АН УРСР академіка О.О. Богомольця.

3. Доведено, що з 1960 р. і до кінця життя доля професора І.В. Савицького пов'язана з Одеським медичним інститутом ім. М.І. Пирогова, де він працював завідувачем кафедри біохімії з 1960 по 1984 рр., а потім — професором-консультантом цієї ж кафедри.

4. Виявлено, що професор І.В. Савицький понад 25 років очолював об'єднану проблемну комісію Одеського медичного інституту ім. М.І. Пирогова та Чорноморсько-Азовського водвідділу охорони здоров'я з питань морської

медицини. Основними завданнями цієї комісії була розробка наукових засад організації медичного обслуговування працівників водного транспорту.

5. Встановлено, що за вагомий особистий внесок у розвиток біохімічної науки завідувач кафедри біохімії Одеського медичного інституту професор І.В. Савицький у квітні 1965 р. висувався ученими радами Одеського медичного інституту, Київського науково-дослідного інституту фармакології і токсикології МОЗ УРСР; Одеським відділенням Всесоюзного товариства біохіміків та дійсним членом Академії наук Української РСР Р.Є. Кавецьким кандидатом у члени-кореспонденти Академії медичних наук СРСР, а в 1983 р. підручник І.В. Савицького номінувався колективом Одеського медичного інституту імені М.І. Пирогова за активної підтримки Одеського відділення товариств біохіміків, фармакологів та фізіологів на здобуття Державної премії УРСР в галузі науки і техніки.

6. Вказано, що під час "одеського" періоду своєї науково-педагогічної діяльності професор І. В. Савицький отримав нові урядові нагороди — Орден Трудового Червоного Прапора (1971) та медалі "50-літє Вооруженных Сил СССР" (1968) і "За доблесный труд в ознаменование 100-летия со дня рождения В.И. Ленина" (1970).

7. Виявлено, що в домашній бібліотеці професора І.В. Савицького до сьогодні залишилося багато книг з автографами їх авторів. Серед книг із власноручними підписами є як медичні монографічні видання, так і літературні твори українських письменників.

8. Обґрунтовано, що наукова школа професора І.В. Савицького одержала свій природний розвиток у подальшому створенні нових наукових шкіл як в Україні, так і за її межами.

9. Апофеозом пам'яті професора І.В. Савицького стала науково-практична конференція "Коферменти у медичній практиці", що присвячена 100-річчю з дня його народження, яка була проведена під егідою Міністерства охорони здоров'я України на базі Одеського національного медичного університету 6—7 жовтня 2011 р.

Література:

1. Андрієвський М. Формула життя // Чорноморська комуна. — 1972. — 9 грудня. — С.4.
2. Біографічний словник професорів та завідувачів кафедр Івано-Франківської державної медичної академії (1945—1995) / За ред. Є.М. Нейка. — Івано-Франківськ, 1995. — 200 с.
3. Документы представления Одесским медицинским институтом имени Н.И. Пирогова учебника И.В. Савицкого "Биологическая химия" (издания 1965, 1973, 1982 гг.) на соискание Государственной премии УССР по науке и технике — Рукопись, исх. 03—16 / 356 от 23 февраля 1983 г. — 22 с.
4. История ЗГМУ. Рукопись, 5 с.
5. Короткий Р. Жизнь ставит проблемы // Моряк. — 1974. — № 10. — С. 8.
6. Корхов С., Савицький І. Проблеми морської медицини // Чорноморська комуна. — 1972. — № 237. — С. 3.
7. Мардашко О.О. Іван Володимирович Савицький // Одеський медичний журнал. — 2000. — № 4(60). — С.75—76.
8. Одеса. Фотоальбом // Упорядкування та авторська фотозйомка Є.А. Дерлеменка, В.Б. Концевича. Текст В.М. Борецького. — К.: Спалах ЛТД, 1994. — 240 с.
9. От Академии медицинских наук СССР // Медицинская газета. — 1965. — 13 апреля. — С. 4.
10. УСЕ Універсальний словник-енциклопедія / Гол. ред. ради чл.-кор. НАНУ М. Попович. — Київ: Ірина, 1999. — 1551 с.
11. Цыбульский В.В. На добрую память об учителе. К 100-летию со дня рождения профессора Одесского национального медицинского университета Ивана Владимировича Савицкого / 1911 — 2011 / // Рукопись, 8 с.

Стаття надійшла до редакції 13.02.2012 р.